Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

226—228. 1890. Okt.—Dec.

Från Akademiens sammankomster.

Den 14 oktober 1890.

Akademiska ärenden. Väcktes af Riksantiqvarien förslag att ingå till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t ville af riksdagen äska anslag till underhåll af de mera bemärkta historiska ruinerna i landet, hvilket anslag borde ställas till Akademiens förfogande. Ärendet bordlades.

På förslag af Riksantiqvarien beslöt Akademien att antaga fil. kandidaten Fredrik Robert Martin såsom extra amanuens vid vården af de under Akademiens inseende ställda statssamlingarna.

Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet. Ett fynd af 23 plåtmynt, anträffadt vid Åskott i Lits socken, Jämtlands län, inlöstes. (Inv. 8798).[1]

Anmältes följande gåfvor till samlingarna:

af enkefru grefvinnan A. M. Creutz, född Rudbeck: en signetring af guld med riksrådet Gustaf Philip Creutz' vapen och valspråk i ljus sten. (Inv. 8,760).

af borgmästaren i Hamburg dr Petersen: ett exemplar i brons af en af senaten i Hamburg slagen medalj öfver brasilianske generalkonsuln vicomte de Paraguassée — gåfvan öfverlemnad genom kongl. Utrikes-Departementet. (Inv. 8,763).

[1] Karl XII 1-daler 1715, 1716 (omstämplad med Göta vapen); Fredrik I 2-daler 1729 och 1750, 1-daler 1743 och 1745; ½-daler 1726, Gustafsbergs 1-daler 1748, Ljusnedals 1-daler 1748; Adolf Fredrik 1-daler 1752, ½-daler 1754, Gustafsbergs 1-daler 1752 och ½-daler 1752.

af enkefru H. C. Nisbeth, född Ovenius: en större samling bronser m. m., hvilken tillhört hennes man direktören C. J. Nisbeth samt dennes broder stadskassören G. A. Nisbeth i Simrishamn (Inv. 8,762).[1]

Sedan Riksantiqvarien meddelat, att inspektor J. L. Nilsson på Järrestadstorp genom offentlig auktion fredagen den 24 innevarande oktober å nämnda ställe låter försälja sin rikhaltiga och vigtiga samling af fornsaker m. m., gaf Akademien hr Montelius i uppdrag att närvara vid auktionen och dervid göra för samlingarna nödiga inköp.

Sedan Ola Oredsson i Qvistalånga i Stoby socken, Vestra Göinge härad, under borttagande af en jordförhöjning på sitt hemman anträffat och tillvaratagit tvänne grafkärl af bränd lera samt ett föremål af brons, hvilka fornsaker blifvit till samlingarna inlemnade, beslöt Akademien att såsom uppmuntran för det omsorgsfulla sätt, hvarpå nämnda fornsaker upptagits, tilldela Ola Oredsson 10 kr. (Inv. 8,757).

Antiqvarisk-topografiska arkivet. Af arkitekten A. J. Lindegren hade Akademien såsom gåfva mottagit 36 blad teckningar samt diverse utkast och skisser från svenska — mest gotländska — kyrkor och andra byggnader.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Kongl. Maj:t hade till Akademien för afgifvande af utlåtande öfverlemnat *Furuby* församlings i Vexiö stift anhållan om tillstånd att, sedan ny kyrka under åren 1886—1887 blifvit för församlingen uppförd, få rifva och försälja den gamla träkyrkan och klockstapeln. Akademien beslöt att i underdånig skrifvelse tillstyrka nämnda anhållan med vilkor, att ett af de små, gamla, rundbetäckta fönstren utsågas och öfverlemnas till Statens Historiska Museum, att det målade brädtaket öfverlemnas för förvarande till Smålands Museum, hvars styrelse förklarat sig villig att för framtiden förvara taket bland museets samlingar, samt slutligen att ransakning af de i kyrkan möjligen befintliga grafvar i vanlig ordning företages.[2]

[1] Om denna samling jfr i det följande. s. 163.
[2] Kongl. Maj:t har den 21 november godkänt Akademiens hemställan.

Upptogs till behandling den bordlagda frågan om *Ignaberga* församlings i Lund stift förslag, att församlingen skulle ega rätt att till förmon för kyrkokassan försälja den gamla kyrkans nu bristfälliga koppartak, med skyldighet för församlingen att anbringa nytt spåntak i koppartakets ställe samt låta reparera det gamla spåntaket, dock utan skyldighet för församlingen att sörja för takens framtida underhåll. Riksantiqvarien föreslog, att församlingen skulle, mot ofvan nämnda skyldigheter samt mot skyldighet att reparera nordöstra murhörnet samt insätta nya fönster, erhålla rätt att borttaga och försälja koppartaket å norra sidan af långhuset. Akademien lemnade i uppdrag åt Riksantiqvarien att härom underhandla med pastor i församlingen.

Kongl. Akademien afgaf infordradt utlåtande angående restaurationsåtgärder i *Mariakyrkan* i Visby.[1]

Kongl. Maj:t hade till Akademien för afgifvande af utlåtande öfverlemnat *Gunnarskogs* församlings i Karlstads stift anhållan att få genom namngifven person restaurera den gamla predikstolen och altaret i församlingens kyrka. Akademien beslöt bordlägga frågan för att förskaffa sig kännedom om den föreslagna restauratören.

Medaljförslag. Genom medaljgravören A. Lindberg hade inlemnats förslag till tvänne medaljer afsedda att präglas för 17:de allmänna svenska landbruksmötet i Göteborg 1891, hvarvid tillika meddelats, att H. M. Konungen lemnat tillstånd att å medaljernas åtsida anbringa hans bröstbild. Båda förslagen godkändes.

Af Musikaliska Akademien hade inlemnats ett förslag till medalj afsedd att präglas öfver fru Jenny Lind-Goldschmidt. Förslaget godkändes.

Genom medaljgravören A. Lindberg hade inlemnats ett förslag till medalj afsedd att präglas af samfundet S. H. T. öfver samfundets stiftare C. M. Appelberg. Förslaget godkändes.

[1] Akademiens utlåtande finnes aftryckt i det följande jämte andra handlingar rörande reparationen af denna kyrka.

Den 11 november 1890.

Akademiska ärenden. Hrr Odhner och Montelius hade på grund af Akademiens anmodan inkommit med yttrande angående ansökningar om anslag af allmänna medel af teckningsläraren Baltzer, läroverksadjunkten Axelson, e. o. amanuensen Blomberg och riksantiqvarien Hildebrand. Akademien beslöt aflåta skrifvelse i öfverensstämmelse med det afgifna yttrandet.

Kongl. Maj:t hade till Akademien för utlåtandes afgifvande öfverlemnat en skrifvelse från Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi angående upprättande af ett allmänt etnografiskt museum. Sällskapet hade i underdånighet hemställt att Kongl. Maj:t täcktes besluta: *att* af de under k. Vetenskaps Akademiens och k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens vård stående etnografiska föremål må bildas ett sjelfständigt etnografiskt museum; *att*, då ett sådant museum har många flere beröringspunkter med de arkeologiska samlingarna än med de rent naturhistoriska, det samma måtte ställas under inseende af k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien *eller ock att*, så vida sådant befinnes lämpligare, högsta vården af detta museum, i likhet med hvad förhållandet är med Nationalmusei konstafdelning, anförtros åt en särskild nämnd; *samt att* till Riksdagen aflåta nådig proposition om beviljande af för ändamålet nödiga anslag. Akademien beslöt att framhålla önskvärdheten af att ett allmänt etnografiskt museum komme till stånd samt att af de framställda alternativa förslagen det sist nämnda synes vara att föredraga.[1]

Hr preses och sekreteraren anmälde, att de från enkan Mathilda Charlotta Ekelund erhållit stämning å Akademien till Stockholms stads rådhusrätt den 18 november 1890 att svara å anmäldt klander af protokoll-sekreteraren Hjertbergs testamente. Akademien beslöt att åt vice häradshöfding Hjalmar von Sydow, som af k. Öfverståthållare-embetet blifvit förordnad att i samma mål föra Kongl. Maj:ts och kronans talan,

[1] Kongl. Maj:ts beslut rörande detta är ännu icke kändt.

lemna uppdrag att i målet utföra äfven Akademiens talan, och skulle fullmakt härtill utfärdas för v. häradshöfding von Sydow.

Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet. Ett vid Digerängen i Lye socken på Gotland anträffadt fynd af silfversmycken inlöstes. (Inv. 8,721).

Hr Montelius meddelade, att han fullgjort Akademiens vid förra sammankomsten honom lemnade uppdrag att vid auktion den 24 sistlidne oktober å inspektor J. L. Nilssons å Järrestadstorp samling fornsaker m. m. verkställa för Statens Historiska Museum nödiga inköp, och hade han dervid för museet förvärfvat hela samlingen af förhistoriska föremål jämte åtskilliga föremål från senare tid för en summa af tillsammans 1,750 kronor. (Inv. 8,722).[1]

Antiqvarisk-numismatiska biblioteket. Herr Max von Chlingensperg-Berg hade som gåfva till Akademiens bibliotek öfverlemnat sitt stora verk *Das Gräberfeld von Reichenhall.*

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Sedan *Knifsta* församling i erkestiftet återfordrat sitt i Statens Historiska Museum deponerade altarskåp och Akademien med anledning häraf hos församlingen hemställt, om den ville mot lösen afstå skåpet till statens samlingar, och i sådant fall till hvilket pris, hade från pastorsembetet inkommit kyrkostämmans beslut att såsom lösen fordra 1,000 kr. Akademien, som fann det begärda priset mycket för högt, beslöt svara, att skåpet skulle återställas till församlingen så snart detsamma hunnit blifva afbildadt.

Upptogs till behandling Kongl. Maj:ts remiss angående restaurering af altarprydnaden i *Gunnarskogs* kyrka i Karlstads stift, och beslöt Akademien att i underdånig skrifvelse tillstyrka bifall till den framställda begäran.[2]

Medaljförslag. Ett af fru Lea Ahlborn inlemnadt förslag till medalj, afsedd att präglas till minne af en vigselakt, godkändes.

[1] Om denna samling meddelas några upplysningar s. 153.
[2] Kongl. Maj:t har den 21 november bifallit denna begäran.

Den 2 december 1890.

Akademiska ärenden. Hrr Annerstedt och Alin togo inträde. Den förre uppläste dervid en afhandling om *Uppsala universitetsbiblioteks historia under det sjuttonde århundradet*, den senare en afhandling om *Kongl. Maj:ts makt i fråga om dispositioner af besparingarna på de fasta anslagen inom riksstatens hufvudtitlar. Historisk öfversigt.*

Sekreteraren anmälde, att såsom nr 57 af Svensk författningssamling för 1890 blifvit intagna dels Kongl. Maj:ts förnyade stadgar för k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, dels Kongl. Maj:ts instruktion för Riksantiqvarien och k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens tjenstemän samt slutligen Kongl. Maj:ts reglemente rörande vården af de under k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens inseende ställda samlingarna, samtliga författningarna af den 17 oktober 1890, samt redogjorde dervid sekreteraren för skiljaktigheterna mellan nämnda författningar och de af Akademien ingifna förslagen. Med anledning af de nya stadgarna och på förslag af sekreteraren beslöt Akademien:

att i statskalendern för 1891 efter förteckningen å Akademiens arbetande ledamöter låta införa orden »5 vakante», samt

att vid nästa sammanträde företaga de val, som äro föreskrifna i § 19 af stadgarne.

Akademien beslöt vidare att låta trycka de nya stadgarna, instruktionen och reglementet samt i sammanhang dermed k. förordningarna af 1867, 1873 och 1886 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

Från ecklesiastikministern hade inkommit bestyrkt afskrift af en från Justitiekanslersembetet till Kongl. Maj:t inkommen skrifvelse af den 3 innevarande månad angående bevakning m. m. af framlidne protokolls-sekreteraren E. G. Hjertbergs testamente.

Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet. En genom Konungens befallningshafvande i Kalmar län insänd i Mönsterås

sn funnen bred, ryggad ring af silfverblandadt guld inlöstes. (Inv. 8,820).

Antiqvarisk-topografiska arkivet. Akademien beslöt att af artisten F. Boberg inköpa förlagsrätt till samt upplaga af 100 exemplar af 14 planscher återgifvande Helgeandskyrkan i Visby.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Som icke något meddelande af Kongl. Maj:ts beslut angående insättande af ett nytt rosfönster i *Varnhems* kyrka i Skara stift ankommit till Akademien, hade Riksantiqvarien förskaffat sig en afskrift af nämnda beslut, hvilken upplästes.[1]

Från pastorsembetet i *Lundby* församling i Vesterås stift hade inkommit förfrågan, om hinder från Akademiens sida möter att få försälja tvänne församlingens kyrka tillhöriga äldre inventarier, nämligen en ljuskrona af glas och en metallstake med glasprydnader. Akademien beslöt svara, att Akademien har för sin del intet att invända mot den ifrågasatta försäljningen.

Genom Konungens befallningshafvande i Malmöhus län hade inkommit framställning från stadsfullmäktige i Ystad om rätt att borttaga det staden tillhöriga gamla Gråbrödra-klostret, det nu s. k. kronomagasinet. På grund af sitt beslut den 15 sistlidne april beslöt Akademien att svara, att hon ej har något att invända mot den föreslagna åtgärden.

[1] Riksantiqvarien hade den 8 november 1889 hos Domkapitlet i Skara gjort förfrågan, huruvida pastor i Varnhem eller Varnhems församling blifvit genom något kongl. bref fritagna från skyldigheten att göra anmälan om tillämnade ändringar i kyrkan. Domkapitlet insände till Riksantiqvarien en till tonen egendomlig skrifvelse från pastor i Varnhem, i hvilken denne förklarar sig icke behöfva göra någon sådan anmälan, som Riksantiqvarien i sin skrifvelse åsyftar. Det oaktadt ingick pastor i Varnhem till Kongl. Maj:t med anhållan om tillstånd att utbyta det skadade norra rosfönstret mot ett nytt, som skulle utföras i likhet med det gamla. Den 1 april 1890 afgaf Akademien utlåtande öfver pastors hemställan i detta afseende; hvad Akademien yttrade finnes s. 51 anfördt. Mot allt bruk erhöll Akademien ingen underrättelse om lydelsen af Kongl. Maj:ts beslut i denna fråga, hvilket fattades den 16 maj, och hade Kongl. Maj:t i sitt beslut ej fäst något afseende vid Akademiens framställning, icke ens vid Akademiens önskan, att prof af det ursprungliga fönstret, med hvilket det nya icke är fullt likt, måtte blifva i Statens Historiska Museum bevaradt.

Medaljförslag. Ett af fru Lea Ahlborn inlemnadt förslag till medalj afsedd att präglas för Jönköpings roddsällskap godkändes.

Ett af k. Vetenskaps-Akademien inlemnadt förslag till minnespenning öfver Akademiens framlidne ledamot professor Erik Edlund godkändes.

Den 16 december 1690.

Akademiska ärenden. Hr Emil Hildebrand tog inträde och uppläste dervid en afhandling om *Gustaf Vasas tyska rådgifvare och den högre förvaltningens former under hans tid.* Hr preses helsade med ett tal den nye ledamoten välkommen.

Företogos de i § 19 af Akademiens förnyade stadgar af den 17 oktober 1890 omtalade val och utsågos dervid för år 1891:

till preses: hr Björnstjerna;

till ledamöter af förvaltningsutskottet: hrr Odhner och Törnebladh;

till suppleanter i förvaltningsutskottet: hrr Bowallius och Wedberg;

till revisorer: hrr Forssell och Annerstedt;

till revisorssuppleant: hr Wærn:

till ledamöter af den historiska nämnden: hrr Styffe, Malmström och Forssell;

till ledamöter af den antiqvariska nämnden: hrr Zettervall, Hans Hildebrand och Montelius.

Antiqvarisk-topografiska arkivet. Riksantiqvarien anmälde, att teckningsläraren vid Stockholms högre realläroverk hr Johan Ekström såsom gåfva till det Antiqvarisk-topografiska arkivet öfverlemnat åtskilliga fotografier från Mariakyrkan i Sigtuna samt teckningar af detaljer i Salsta slott i Upland.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Genom nådig remiss hade Kongl. Maj:t till Akademien för utlåtandes afgifvande öfverlemnat en underdånig skrifvelse från pastorsemhetet i *Odensala* församling i erkestiftet med förfrågan, huru förfaras skall med

nyupptäckta väggmålningar i församlingens kyrka. Akademien beslöt hänskjuta ärendet till förvaltningsutskottet.

Inspektor J. L. Nilssons samling.

I det föregående (s. 149) är omtaladt, huruledes den samling, som bildats af inspektor J. L. Nilsson å Järrestadstorp i Skåne, blifvit såld på offentlig auktion och att samlingens förnämsta del dervid förvärfvats för Statens Historiska Museum. Det var i främsta rummet samlingen af bronser, som borde inköpas. De för auktionen uppställda villkoren gjorde det nödvändigt att köpa bronserna samman med stenföremålen, för hvilka dessförutan det icke hade varit skäl att betala någon dryg summa, alldenstund Statens Historiska Museum är ganska rikt på föremål tillhörande den skånska stenåldern. Nu blef det nödvändigt, att inköpa äfven denna del af samlingen, och erkännas må, att i den finnas flere föremål, som utgöra en verklig prydnad äfven för en så stor samling som Statens Historiska Museum.

Denna samling lider af samma lyte, som flertalet af enskilda samlingar: för en mängd föremål saknas uppgift om fyndorten, för nästan alla fattas upplysningar om fyndomständigheterna. Det är derför så godt som uteslutande genom form och utstyrsel, som föremålen ur en enskild samling äro af betydenhet, d. v. s. de hafva förlorat en icke ringa del af det vetenskapliga värdet.

Der insigten saknas om fyndförhållandenas betydelse för vetenskapen, der kan man ej heller vänta ett vetenskapligt syfte för samlandet. Allt som tager sig något så när bra ut insamlas, men de mindre prydliga föremålen, de till uppgift och bearbetning oansenliga, de påbörjade o. s. v. blifva icke uppmärksammade. Inspektor Nilssons samling bildar icke något undantag från regeln.[1]

[1] Ett lysande undantag utgöra deremot grefvarne C. och F. Reventlows samlingar på Finnhult och Vennberga, hvilka äro af utomordentlig betydelse för vetenskapen.

Af de enklare och mera primitiva redskapsformerna finnas i den Nilssonska samlingen endast få exemplar. Af groft tillslagna yxor med spetsigt oval genomskärning finnas endast 4. Deremot finnas 6 knifvar af den enkla form, som är afbildad M. 67.

De mera utförda redskapen äro deremot talrika och, såsom redan blifvit framhållet, delvis ganska vackra. Särskildt må framhållas en serie af prydliga pilspetsar — denna var mycket välkommen. Bland de prydligare arbetade stenyxorna med skafthål må nämnas fyra båtformiga (af hvilka dock endast en är fullständig), ett par liknande M. 98.

Flere ornerade skärfvor af lerkärl höra tydligen till ett stenåldersfynd, men hvarest detta blifvit anträffadt, hvad man funnit samman med dessa skärfvor, finnes icke uppgifvet.

Af ben finnas två harpunspetsar samt en dolk, som är arbetad af ett kanonben af en hjort.

De olika gruppernas föremål från stenåldern äro på följande sätt representerade:

flinta, yxor och mejslar	315
(deribland 72 hålmejslar)	
» knifvar, dolkar, spjut	194
» pilspetsar	32
» sågar	23
» skrapor	14
» spåner	40
» block, föga bearbetade	20
annan stenart, mejslar och yxor utan skafthål	70
(deribland 9 hålmejslar)	
» yxor med skafthål	61
» slipstenar	13
» s. k. skifferbrynen	3
lerkärlsbitar	17
	802

Då onekligen bronsåldersafdelningen i Statens Historiska Museum behöfver en ansenlig tillökning för att kunna på ett

värdigt sätt motsvara den föregående och den efterföljande perioden, är det en glädjande företeelse, att den Nilssonska samlingen för bronsåldern bragt en förökning af ej mindre än 65 nr, fördelade på följande sätt:

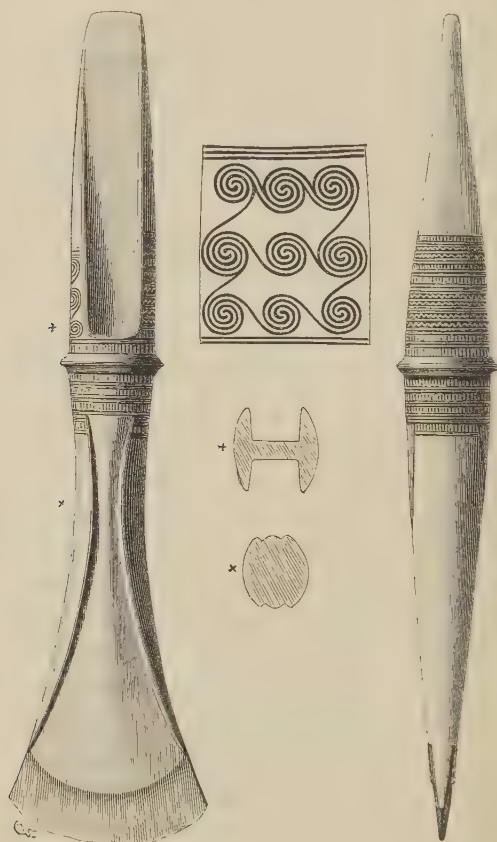
skaftcelter	5	metkrok	1
hålcelter	5	pincetter	4
svärd och delar af svärd	9	dubbelknappar	2
spjut	2	spännen	3
cylindrar (för spjutskaft?)	7	ringar	10
smalare cylindrar, till halsband	2	hängkärl (bitar af)	1
knifvar	5	lerkärl	1
sågar	2	ekkista	1
pil	1	stenar med ristningar	2
sylar, nålar	2		65.

Af dessa föremål förtjena ett och annat att omnämnas. Ett praktföremål är den fig. 58 *i half storlek* afbildade skaftcelten, hvilken såväl genom sina matt som genom sin fina ornamentik är förtjent af uppmärksamhet. Den är funnen en fot under jordytan å egorna till nr 9 Fröslöf i Valleberga sn.

Ett s. k. glasögonformigt spänne förekommer äfven i samlingen, funnet vid Komstad i Stoby sn. De två skifvornas öfre ornament äro af det vanliga slaget, på hvardera skifvans undersida ses de upphöjda linierna af en stiliserad hand. Jag har i *Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, del 4 s. 37 fäst uppmärksamheten vid de figurer, som stundom förekomma på dessa spännens undersidor, och framhållit, att i de svenska fynden äro dessa figurer af två slag, en hand och ett kors med uttill grenade armar, äfvensom att handen synes tillhöra östra och södra Sverige, korset deremot vestra Sverige (fynd från Bohuslän och Vermland). »Det ligger närmast att tänka sig dem vara fabriksmärken» — med hvilket uttryck jag naturligtvis icke afsåg fabriksmärken i fullt ut samma tekniska mening som nutiden.

Undset har uttalat den åsigt, att dessa undersidornas märken haft den praktiska uppgiften att gifva ökad styrka åt den

punkt, der skifvan är förenad med bygeln. När märket befinner sig annorstädes än vid denna föreningspunkt, har det förlorat sin konstruktiva betydelse och är endast ett ornament. Voss har uttalat en liknande åsigt, nämligen att äfven de fina,

58.

lindrigt upphöjda linierna i undersidornas korsmärke haft till uppgift att stärka särskildt anknytningspunkten till bygeln.

Olshausen har med vanlig grundlighet behandlat denna fråga vid ett sammanträde år 1885 i Antropologiska sällskapet

i Berlin och framhålllit de olika grupper, i hvilka de glasögonformade spännena kunna delas med anledning af tillägg å skifvans undre sidor. En af dessa få vi med honom för tillfället skjuta åt sidan, nämligen alla de spännen, i hvilka skifvan blifvit genom brott skild från bygeln och i hvilka båda blifvit åter förenade genom en öfver dem tillgjuten bronsmassa. En annan grupp utgöres af sådana spännen, som på undersidan af skifvorna närmast intill bygeln äro från början gjorda tjockare, för att bättre stå emot det tryck, som bygeln af hvarjehanda anledning kunde komma att utöfva på skifvan. Det förtjockade partiet, i detta fall ursprungligt, är jämnt och glatt och skjuter vanligen med några utsprång (t. ex. kamliknande) fram på den öfriga normalt tjocka delen af skifvan. Spännen, hörande till denna grupp, äro funna i norra Tyskland, Danmark och Skåne.

En annan grupp visar på skifvans undersida just under bygelns anslutningspunkt en kamlik upphöjning (med uddarne inåt skifvan) eller en rad från kanten inåt gående parallela streck eller tre från kanten mot midten utstrålande streck; i de båda förra fallen äro strecken tämligen smala, i det senare deremot grofva, i synnerhet det midtersta. Äfven dessa torde hafva till uppgift att gifva skifvan ökad styrka mot trycket från bygeln.

Den tredje gruppen visar på skifvans undre sida det af mig först uppvisade och ofvan omtalade korset med grenade ändar. Mitt antagande, att denna grupp tillhör vestra Sverige, har genom senare iakttagelser blifvit stadfäst. Spännen med detta kors förekomma i fynd från Halland, Bohuslän och Vermland. Tvänne spännen af detta slag äro funna i den vid Venern liggande delen af Vestergötland. Andra af samma slag äro funna i Pommern och Danmark. Å några exemplar förekommer korset samman med de under första och andra gruppen omtalade förstärkningarna. Just denna omständighet synes mig göra det tydligt, att detta kors icke är ämnadt att tjenstgöra som en förstärkning: det har blifvit till en sådan fogadt som ett tillägg, för hvilket vi torde få antaga en annan bestämmelse.

Den fjerde gruppen har på skifvans undersidor den förut omtalade handen. De hittills kända svenska exemplaren tillhöra fynd från Gotland, Södermanland, östra Vestergötland och Skåne — den Nilssonska samlingen innehåller ett nytt exemplar från denna sist nämnda provins. På det gotländska exemplaret är handen tillökt med ett armparti, vid hvars sidor ses två exemplar af koncentriska cirklar. På ett spänne från Fyen förekommer en hand, dock på olika sätt tillkommen (en handformigt begränsad förstärkningsskifva). Ett å Bornholm funnet spänne har å undersidan en upphöjd teckning, som synes vara en förkrympt hand.[1] Alltså äro spännen med hand på undersidan i regeln karakteristiska för Sverige, hvilket onekligen är af intresse. Jag antager att handen är en elegantare ombildning af den under gruppen 2 omtalade kamlika framställningen. Intrycket af spännets roll att sammanhålla kan hafva framkallat denna ombildning till (i normala fall) de tva från bygeln åt skilda hall utsträckta händerna. Med undantag för det danska exemplaret från Fyen kan man icke tillerkänna handen uppgiften att stärka skifvan mot bygeln.

Olshausen har tänkt sig möjligheten, att korset och handen, hvilka i detta afseende äro likställda, kunnat haft en annan praktisk bestämmelse, nämligen att vara till nytta vid sjelfva gjutningen. Några öfvertygande skäl för detta antagande har jag dock icke kunnat finna. Återstår då frågan om korset och handen äro ornament.

Jag medgifver visserligen, att det finnes spännen tillhörande den senare delen af den gotländska jernåldern, hvilka på den undre sidan hafva ornament — något, som är ytterst opraktiskt, då hvad a spännets undre sida förekommer icke kan ses, då spännet begagnas. Det opraktiska i ett sådant dekorerande har ock tydligen allmänt varit insedt — det är endast undantagsvis det förekommer. Mig synes handen och korset derföre

[1] Olshausen är mera benägen för åsigten, att det bornholmska spännet är tidigare än det gotländska och att således det gotländska spännets hand är en sednare utbildning af det bornholmska exemplarets två från en armdel utgående ut- och bakböjda flikar. Jag antager utvecklingen vara den motsatta.

snarare vara att anse som märken än rena ornament. För öfrigt, *om* korset och handen skulle haft någon betydelse med afseende på sjelfva gjutningen, så är likväl valet af form (hand eller kors) ett särskildt moment, som ej finner en tillfyllesgörande förklaring i sjelfva det tekniska behofvet, helst det från teknisk sida blifvit framhållet, att andra förgreningar af linierna hade varit ur teknisk synpunkt mera praktiska.

När jag begagnat ordet fabriksmärke, har det aldrig varit min mening, att detta ord skulle tagas i dess nuvarande betydelse och som betecknande föremål utgångna från en och samma verkstad. Begränsningen af områdena för de två typerna står fortfarande qvar och utgör ett ganska märkligt faktum, i all synnerhet som handtypen är så godt som uteslutande svensk. Till förekommande af missförstånd torde det kanske vara skäl att i stället för fabriksmärken säga märken, som utvisa olika tillverkningsområden. Huru härmed förhåller sig må emellertid tills vidare lemnas oafgjordt i förbidan af kommande fynd.

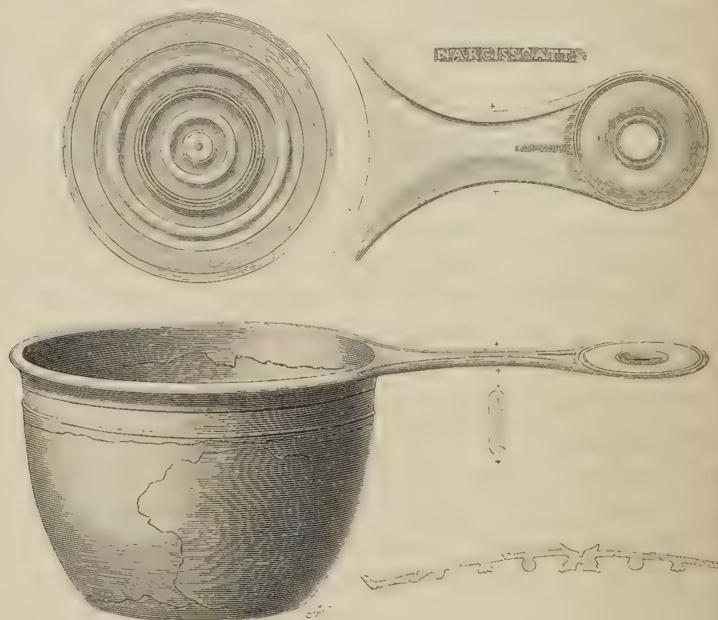
Den olika fördelningen af de två grupperna är emellertid af stort intresse och torde böra, när hithörande frågor hunnit blifva närmare utrönta, i icke ringa mon bidraga att belysa kultursammanhanget och förbindelserna under den nordiska bronsåldern.

Några bitar förekomma af bronsrör 1,3—1,8 cm i diameter, somliga af dem rikt ornerade, hvilka äro att anse som delar af längre rör, hvilka nedtill varit afslutade med en botten. Dylika rör, i hvilka man trott sig se doppskor för spjutskaft, förekomma i museerna i Köpenhamn och Lund, men hafva icke förr än nu varit representerade i Statens Historiska Museum. De ifrågavarande styckena äro funna i utmarken till Tommarps by i Tommarps sn.

Den ofvan omtalade kistan är tragformig, af ek, med ett ungefär lika formadt lock, båda med ett fyrkantigt handtag i hvardera ändan. Handtagen äro försedda med hål och genom hvart par af hål har en ekpinne varit trädd, den ena är ännu bevarad. Kistan är fylld med brända ben och bland dem lig-

ger en bronspincett. Kistans längd 60,4 cm, bredd 21 cm, höjd 16 cm.

Till bronsåldern få vi ock föra dels en gafvelsten till en likkista med ristningar af skepp samt skalformiga fördjupningar — afbildad, ehuru icke fullt noggrannt, i dansk *Antiqvarisk Tidskrift* 1855—1857 s. 79 — dels ett stycke af en häll med ett inristadt fyrekrigt hjul.

59.

Bland föremål från jernåldern är vigtigast ett fynd från nr 12 Vemmerlöfstorp i Vemmerlöfs sn i NV från Simrishamn. En något otydlig beskrifning, som var bilagd föremålen, omtalar en rund kulle »utgörande på sätt och vis tvänne kullar, nämligen en större som fot och en ofvanpå denna uppkastad mindre, utgörande den egentliga grafven. Midt pa denna mindre kulle var en större sten upprest, nu något nedsjunken.» I den runda kullen hittades följande föremål: 1. En bronsskopa af romerskt arbete (fig. 59), stor, med fabrikantstämpel å hand-

taget innehållande namnen NARCISS CATT;[1] 2. tre bitar af ett spänne af en form, som står nära spännet M. 322; 3. en liten och tunn bronsskifva med nio hål (ett större i midten); 4. en fin guldblecksperla med filigranornament; 5. två stora bernstensperlor, två glasperlor (en grön, en blå). — Enligt den nyss anförda fyndberättelsen skulle utom dessa föremål, som till all lycka blifvit bevarade, flere andra hafva hittats, hvilka gått

60.

förlorade, nämligen en jernyxa, andra jernbitar, ett helt lerkärl, bitar af ett svart lerkärl, brända ben och kol.

Bland föremål från medeltiden må vi här omtala ett s. k. lavatorium af koppar i form af en ryttare, hvilket här finnes afbildadt i ¼ af den naturliga storleken. Lavatorier d. v. s. vattenkannor, som gjorde tjenst vid de under medeltiden ofta förekommande tvagningarna, erhöllo oftast formen af djur (i

[1] En annan fabriksstämpel med namnet Narcissus finnes afbildad Montfaucon, *L'antiquité expliquée* del 3 pl. LXIV.

synnerhet lejon),[1] men äfven af häst och ryttare. Ett lavatorium af sådan beskaffenhet förvaras i Köpenhamns fornsaksmuseum och är afbildadt W. 536. Det danska lavatoriet är dock yngre än det ifrågavarande svenska eller rättare yngre än dettas ursprungliga del.

Det är nämligen uppenbart, att originalet till fig. 60 består af två delar, tillkomna på olika tider. Den ursprungliga delen består af hästen och undre delen af ryttaren (gränslinien mot den nyare delen ses å figuren) samt den bakom ryttaren stående hunden. Hästen är temligen otymplig, svansen är snodd, hunden är gjuten i ett med hästen. Framför ryttaren ses å hästhalsen en upphöjd bild af en hind, antagligen jagtbytet. Mellan hunden och hästsvansen finnes ett fyrkantigt hål, ett minne af det forna handtaget. Den senare delen utgöres af ryttarens öfre del och de två höga sadelbomarne. Metallens färg är här en annan och för öfrigt hela behandlingen.

I museet i Budapest finnes, enligt meddelande af dr B. Salin, ett lavatorium af samma slag, men som detta aldrig blifvit sönderbrutet, är hela ryttaren gjord i sammanhang med hästen och vi kunna således af exemplaret i det ungerska museet sluta oss till, huru den ursprungliga ryttarefiguren varit på vårt exemplar. Den ungerska ryttaren har nästan hela venstra sidan skyld af en långsträckt, ganska smal, öfverst rundad, nedåt spetsad sköld. Sköldens form tillhör 1100-talet.

Den å vårt exemplar tillagda ryttaren synes vara från den senare delen af 1400-talet. För denna tid talar t. ex. den salade (hjelmhatt), som sitter på ryttarens hufvud.

De två utsprången från saladens bakre del äro stöden för den gångled, med hvilket det öfverst å hufvudet anbragta locket varit fäst.

H. H—d.

[1] Jfr min bok *Den kyrkliga konsten i Sveriges medeltid.*

Fru Nisbeths gåfva (inv. 8,762).

Från samma trakt af Skåne, inom hvilken den nyss omtalade Nilssonska samlingen blifvit bildad, samlade under en följd af år bröderna G. A. och C. J. Nisbeth äldre föremål. Mundligen hade de, hvar för sig, låtit mig förstå att deras samlingar till sist skulle stanna i svenska statens ego. Efter bådas död har den enes enka, såsom redan s. 146 omtalats, till Statens Historiska Museum öfverlemnat den dyrbaraste delen af de egentliga fornsakerna.

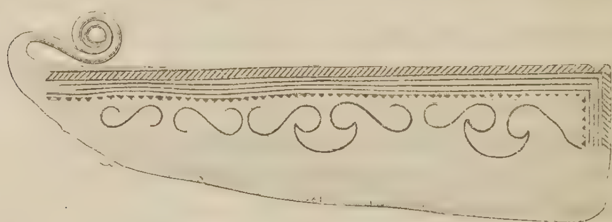
Stenåldern är i gåfvan representerad endast af 3 flintyxor, 2 flintdolkar och spjut, två yxor af annan stenart utan skafthål och en med skafthål. Bronsåldern är i gåfvan representerad af följande föremål:

svärd och dolkar, hela och brutna	8
skaftcelter	8
hålcelter	10
bronsknifvar	6
hängkärl af brons, brutet	1
bronskupa	1
bronsspännen	2
armringar, brons	6
halsringar, brons	3
bronsrör till ett bälte	2
bronsnål	1
dubbelknapp, brons	1
stångknapp till ett betsel, brons	1
diverse	2
	52

Bland svärden är ett, 72,2 cm långt, af samma typ som M. 153, funnet i Simris sn, antagligen i en torfmosse, stående lodrätt, omkring »12 tum» under jordytan. Skaftcelterna äro af flere karakteristiska former. En af dem, vigglik, utan uppstående sidokanter, något kullriga sidor, något utsvängd egg,

visar sig vara gjuten i en ganska ojämn form. En kemisk analys har angifvit 99,5 proc. koppar samt spar af jern, bly m. m.

Fig. 61 visar i naturlig storlek en bronsknif med synnerligen prydlig ornering, funnen, enligt uppgift, vid kanten af »Qveis» hög å egorna till nr 7 Grästorp i Gladsax sn. En annan knif (eller liten dolk) är tvåeggad, mycket enkel, med förhöjning längs midtlinien, kort tånge; den företer således till formen intet märkligt, men den är ytterst ovanlig derigenom att jämte knifven blifvit bevaradt äfven skaftet af ben, ovalt i genomskärning, något smalnande uppåt och groft arbetadt (en mängd skåror och repor efter bearbetningen synes). Skaftets längd är 7,9 cm. Denna knif är funnen å nr 3 Gnalöf i Bolshögs sn.

61.

62.

Af spännen visar ett den eleganta form, som tillhör M. 121. Det andra, glasögonformigt, har på skifvornas undre sida det

fina kors, som omtalas i föregående uppsats. Här hafva vi således korset å ett spänne, som icke tillhör vestra, utan södra Sverige — under förutsättning att detta spänne är hittadt i Skåne. Bronskupan, funnen vid Grästorp i Järrestads sn, liknar till formen M. 246. Dess ornering är synnerligen rik.

Af armringarne förtjenar särskildt att omtalas en, funnen vid Baskemölla i Gladsax sn, som, jämntjock i öfrigt, har ändarna utvidgade till plattor, hvilka hafva en diameter af godt 2,1 cm.

Af brons är äfven den s. k. tutulusformade prydnad, som finnes här återgifven, fig. 62, funnen vid Bräkaryd, Gladsax sn. På baksidan synes jernrost och har således denna prydnad varit begagnad under jernåldern.[1]

H. H—d.

Visby domkyrka och dess grafvar.

Sedan plan för restaurerande af Visby domkyrka blifvit af Kongl. Maj:t fastständ utan att någon anmälan hos Kongl. Maj:t, k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller Riksantiqvarien blifvit gjord angående det, som genom den tillämnade restaureringen skulle komma att ändras, ingick jag till Kongl. Maj:t med nedanstående skrifvelse.

Till Konungen!

Genom uppgifter i allmänna tidningar och enskilda meddelanden har till min kännedom kommit, att hvarjehanda restaurationsarbeten i den från början af 1200-talet härstammande Mariakyrkan i Visby äro tillämnade.

Kongl. Förordningen af den 29 november 1867 innehåller § 9: äldre kyrkor, utmärkta genom ovanligt byggnadssätt och aldriga arkitektoniska prydnader eller vid hvilka något historiskt minne är fästadt — — — må ej — — förändras innan

[1] Professor Montelius omtalar detta föremål i Akademiens *Handlingar*, ny följd, del 10 s. 158 (*Om tidsbestämning inom bronsåldern*).

anmälan blifvit hos Oss gjord, på det VI, efter vederbörandes hörande, må efter omständigheterna kunna afgöra hvad som bör bibehållas eller genom afteckning och beskrifning åt efterverlden bevaras, innan nedbrytning eller ändring företages».

Ifrågavarande kyrka hör till de äldre i vårt land, hon utmärker sig genom ovanligt byggnadssätt äfvensom genom åldriga arkitektoniska prydnader, vid henne äro historiska minnen fästade. Alltså skulle underdånig anmälan hafva gjorts om det som skall komma att ändras, men någon sådan lärer icke hafva blifvit gjord, alldenstund någon remiss af en sådan anmälan icke kommit Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien tillhanda, hvilken Akademi väl gifvetvis torde menas med »vederbörande», som skall yttra sig om de arkeologiska förhållandena och som regelbundet blir af Eders Kongl. Maj:t hörd, så snart fråga är om sockenkyrkor.

Enligt genom tidningsartiklar och enskilda meddelanden vunnen kunskap lära i Visby förekommit olika meningar rörande behandlingen af de i ifrågavarande kyrka förekommande epitafier. Äfven i denna fråga är ett arkeologiskt intresse att bevaka.

Enligt enskildt meddelande lära värmeledningskanaler skola anläggas under kyrkans golf. Detta torde icke kunna ske utan rubbning af de under golfvet förekommande grafvarne. När golfven skola rubbas i mindre kyrkor föreskrifver Eders Kongl. Maj:t regelbundet, hvilka åtgärder skola vidtagas med afseende på de i kyrkan förekommande grafvarne. Af så mycket större vigt är det att tillvarataga de enskilda och vetenskapliga intressen, som äro fästa vid grafvarne i Visby Mariakyrka.

Det har under de senare åren blifvit alltmera sed, att de församlingar, som hafva mindre kyrkor, ställa sig till efterrättelse hvad ofvannämnda lagparagraf föreskrifver. Det har fordom varit sed att lagen iakttogs äfven med afseende på stiftskyrkorna. Vederbörande myndigheter i Uppsala och Skara hafva icke funnit för godt att iakttaga lagens tydliga föreskrift och derigenom har omöjliggjorts att på förhand såsom sig bort se

de antiqvariska intressena till godo. Vederbörande myndighet i Visby synes vilja följa exemplet. Då emellertid detta exempel uppenbarligen strider mot gällande lag, får jag i underdånighet hemställa om nådig föreskrift för Visby domkapitel att vidtaga sådana åtgärder, att de arkeologiska intressena med afseende på Visby Mariakyrka må kunna iakttagas i den ordning kongl. förordningen af den 29 november 1867 föreskrifver.

Underdånigst
Hans Hildebrand.

Stockholm den 19 maj 1890.

Visby domkapitel, som fann mitt uppträdande fullkomligt obefogadt, afgaf den 25 maj infordradt utlåtande af följande lydelse.

»I nådig remiss den 21 sistlidne maj har domkapitlet anbefalts afgifva underdånigt utlåtande öfver en underdånig hemställan af Riksantiqvarien, det domkapitlet måtte erhålla nödig föreskrift att med hänsyn till förestående restaurationsarbeten i Visby domkyrka vidtaga sådana åtgärder, att de arkeologiska intressena med afseende å kyrkan må kunna iakttagas i den ordning Kongl. Förordningen den 29 november 1867 föreskrifver.

Med anledning häraf får domkapitlet i underdånighet anföra, att då domkapitlet, för erhållande af nådig fastställelse, understält, på sätt i § 9 af nämnda Kongl. Förordning stadgas, Eders Kongl. Maj:ts pröfning de af ritningar åtföljda förslag till reparation af kyrkan i fråga, hvari samtliga vid reparationen förekommande arbeten äro upptagna, domkapitlet vid sådant förhållande finner sig ingenting hafva uraktlåtit af hvad lag och författningar i ty fall stadga.

Hvad kyrkans flyttbara prydnader och märkvärdigheter i öfrigt angår, har domkapitlet gifvetvis ingenting att erinra emot, att desamma, om så nödigt skulle anses, varda genom Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens försorg beskrifne och aftecknade, endast sådant, enär domkyrkan dertill saknar tillgångar, sker på bekostnad af allmänna medel».

Detta utlåtande är undertecknadt af biskop von Scheele, lektorerna Lemke, Jacobson och Höjer samt konsistorienotarien Öfverberg.

Som detta utlåtande röjde, att domkapitlet icke satt sig in i föreskrifterna i den åberopade k. förordningen och då det i öfrigt undvikit att yttra sig med afseende på hvad jag sagt om grafvar o. s. v., afiät jag till statsrådet och chefen för k. ecklesiastikdepartementet följande promemoria.

Visby domkapitels uppgift, att det fullgjort hvad i § 9 i kongl. förordningen af den 29 november 1867 föreskrifves är oriktig. Hade domkapitlet gjort sådan anmälan, som der omtalas, hade vederbörande arkeologiska myndighet blifvit hörd och derigenom blifvit satt i tillfälle att taga de arkeologiska intressena till godo. I närvarande stund vet jag icke, huru pass omfattande de tillämnade förändringarne äro. Domkapitlet har endast vändt sig till Kongl. Maj:t med framställning rörande det nya, som skulle utföras.

Beklagligen inträffar det allt för ofta att de församlingar, som ställa sig 1867 års förordning till efterrättelse — och deras antal ökas årligen — icke göra anmälan om de förändringar, som skola vidtagas förr än de redan erhållit kongl. stadfästelse å det nya, som skall utföras. Tydligen blifva derigenom bemödandena att rädda det gamla, när det förtjenar att bevaras, i hög grad inskränkta.

Visby domkapitel kunde ju hafva kommit efteråt med en sådan anmälan? Hade det berott på domkapitlet, hade restaurationsarbetena redan varit började, alltså hade jag ej rätt att vänta en sådan anmälan efteråt. Domkapitlets skrifvelse visar, att det i alla händelser icke hade inkommit med en sådan skrifvelse eller med andra ord, att det icke brydde sig om den ifrågavarande förordningen.

Saken blefve ytterligt förenklad, derest Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom remiss eller på an-

nat sätt finge kännedom om inkommande mål rörande ombyggnader eller andra förändringar af kyrkor; då gjordes den i 1867 års förordning omtalade anmälan öfverflödig och tillfälle gåfves, att pröfva fornminnenas vigt innan ritningarna fastställas, hvilket vore en fördel. Men så länge nådiga föreskrifter finnas om tvänne underdaniga anmälningar, den ena om det nya, som skall utföras, den andra om det gamla, som skall rubbas eller försvinna, har anledning saknats att till Akademien remittera sådana skrifvelser, som ej direkt tala om detta gamla.

På mitt föranstaltande hafva domkapitlen för några år sedan fäst presterskapets uppmärksamhet på att det är två anmälningar som behöfvas, och att det vore önskligt att de göras samtidigt. Detta tillkännagifvande har visat sig vara gagneligt, men domkapitlen sätta sig öfver att efterfölja det.

Här gäller det en fråga: äro vederbörande skyldige att ställa sig till efterrättelse 1867 års förordning med afseende pa domkyrkorna?

Den omständigheten att domkyrkorna i allmänhet äro af större arkeologisk märklighet än de flesta andra kyrkor i stiften, synes göra det nödvändigt att nämnda förordning efterlefves äfven med afseende på domkyrkorna.

Upplysningen att Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien kan låta afteckna kyrkans flyttbara prydnader var fullkomligt öfverflödig, ty dertill har det aldrig fallit mig in att begära tillåtelse. Jag har i min skrifvelse i ord, som icke kunna misstydas, framhållit, att det kunde vara skäl att Akademien finge yttra sig rörande behandlingen af dessa prydnader d. v. s. i främsta rummet af deras blifvande placering.

Kongl. Maj:t föreskrifver numera, på grund af ett mitt initiativ, grafransakning och i öfrigt varsam behandling af de grafvar, som behöfva rubbas i anledning af kyrkors förändrande eller ombyggande. Jag har i min skrifvelse antydt, att Visby domkyrka icke borde utgöra något undantag från denna regel.

Jag får derföre på det bevekligaste anhålla, att afseende fästes vid min underdaniga skrifvelse, så att en gang klarhet

vinnes, att 1867 års förordning äfven gäller för domkyrkorna. Stockholm den 23 juni 1890.

För ytterligare belysning af frågan inlemnade jag några dagar senare till ecklesiastikdepartementet följande anteckningar:

Trelleborgs församling anhöll i april 1881 om tillstånd att fortsätta påbörjad rifning af kyrkan för verkställande af tillbyggnader *i enlighet med faststäld ritning*. Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien upplyste, att konungens befallningshafvande, på begäran af Riksantiqvarien utfärdat förbud för kyrkans rifvande.

Kongl. Maj:t, som *med misshag förnummit* att vederbörande genom underlåtenhet att jämlikt föreskriften i nådiga förordningen af den 29 november 1867 göra anmälan om den tillämnade rifningen, omöjliggjort kyrkans noggranna uppmätande och aftecknande, gaf den 6 maj 1881 nådigt tillstånd till rifningens fortsättande.

Kyrkoherden i Tranås' församling anhöll om nådigt tillstånd till rifvande af den ringa återstoden af kyrkan. Riksantiqvarien anmälte att, ehuru kyrkans ursprungliga delar vittnade om hennes tillkomst under den romanska periodens början, och kyrkan så väl på grund häraf, som genom den öfver vapenhuset förut befintliga s. k. munkstugan m. m. måste räknas till de äldre kyrkor, utmärkta genom ovanligt byggnadssätt o. s. v., om hvilka nådiga förordningen den 29 november 1867 uttryckligen föreskrifver, att de icke finge rifvas innan anmälan i vederbörlig ordning gjorts, rifningen likväl börjats.

Kongl. Maj:t, som *med misshag förnummit* att vederbörande icke ställt sig gällande förordning till efterrättelse, medgaf rifningens fullbordande.

Nyssnämnda § talar ej blott om rifning, utan ock om förändring.

Mariakyrkan, invigd år 1225, är såväl genom arkitektur, som genom historiska minnen en af de märkligare i landet.

Kongl. Maj:t föreskref den 11 februari, att innan förändring af viss del af Uppsala domkyrka företoges, derom lemna Riksantiqvarien underrättelse, på det han måtte kunna föranstalta om afteckningar och iakttagelser.

Rörande plats för epitafier och dylikt påminnes derom, att Akademien anbefalldes att yttra sig derom i afseende på Knifsta kyrka och fattade Kongl. Maj:t äfven beslut om epitafiers plats den 14 februari 1890.

Rörande rubbning af grafvar i Uppsala och Skara domkyrkor, hafva vederbörande i de två städerna gjort underdånig anmälan och har Kongl. Maj:t i anledning deraf fattat beslut den 27 mars och den 7 juni 1889. Rubbning medgafs, men skulle Riksantiqvarien underrättas om tiden för densamma för att kunna vara närvarande, hvilket han ock varit en gång i Skara, två gånger i Uppsala domkyrka.

Domprosten i Lund har direkt underrättat Riksantiqvarien om tillämnad rubbning af grafvar i domkyrkan och Riksantiqvarien har vid rubbningen varit representerad af ombud, som haft tillfälle att göra vigtiga iakttagelser.

I alla tre fallen gjordes anmälan i sista stund.

Som i Visby rådrum finnes, synes med afseende på dervarande grafvar, som skola rubbas, lämpligast böra påminnas om Kongl. Maj:ts nådiga föreskrifter rörande grafransakning och sa vidare, som första gången gåfvos med afseende på Tegneby kyrka i Bohuslän den 14 oktober 1887 och sedan regelbundet gifvits, så snart fråga förekommit om rubbning af kyrkans golf.

Stockholm den 27 juni 1890.

Den 31 juli infordrade k. ecklesiastikdepartementet ritningar och öfriga handlingar rörande Visby domkyrkas restaurering, hvilka handlingar domkapitlet insände den 8 september, och öfver hvilka handlingar Akademiens utlåtande infordrades den 9 oktober.

Då, enligt uppgift i allmänna tidningar, vid kyrkostämma i Visby beslutits, att redan samma höst börja reparationsarbetena inom en del af Mariakyrkan, anhöll Riksantiqvarien å embetets vägnar att Konungens befallningshafvande ville skyndsammast utfärda förbud för börjande af dessa arbeten, intill dess Kongl. Maj:ts nådiga vilja rörande iakttagandet af de antiqvariska intressena blifvit känd.

Akademiens utlåtande, afgifvit den 11 november, hade följande lydelse:

Genom nådig remiss har Eders Kongl. Maj:t till Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien för utlåtandes afgifvande öfverlemnat handlingar rörande en tillämnad restauration af Mariakyrka i Visby.

Sedan Akademien ur dessa handlingar letat sig till antydningar rörande de delar af ifrågavarande i historiskt och arkitektoniskt hänseende märkliga, men vid flere tillfällen äfven i senare tid illa behandlade kyrka, hvilka nu skola ändras och Riksantiqvarien å stället tagit i detalj kännedom om de tillämnade åtgärderna, får Akademien i underdånighet anmäla att ur antiqvarisk synpunkt intet hinder finnes för deras verkställande, men får Akademien derjämte anmäla, att när de nuvarande bänkarne och det under dem anbragta trägolfvet borttages, torde flere äldre grafstenar, som sedan lång tid varit fördolda, åter komma i dagen, hvilket bör blifva af synnerligt intresse, då deras inskrifter kunna lemna vigtiga historiska upplysningar, hvilket är så mycket mera att önska, som rörande Visby och Gotland de skriftliga urkunderna dess värre äro ytterligt få i förhållande till den betydande rol staden och landet spelade under medeltiden.

Då grafstenarnas inskrifter och bilder af sådan anledning äro af det största intresse, får Akademien i underdånighet anhålla om nådig föreskrift, icke blott att ingen grafsten med inskrift eller bild framdeles må skylas, utan äfven att så många som möjligt af dessa grafstenar, efter de anvisningar, som kunna komma att af Riksantiqvarien gifvas, upptagas ur golfvet, der de äro utsatta för nötning, och resas mot kyrkans innerväggar, äfvensom att åtgärder vidtagas till skydd för de många grafstenar, som under de senare åren äro hopade vid foten af den öster om kyrkan förekommande branten, der de äro utsatta för de menliga inverkningarna af väta och frost.

Då för anbringande af värmeledning rubbningar måste företagas under golfvet i kyrkan, får Akademien i underdånighet hemställa, att Eders Kongl. Majt ville här, såsom under de senare åren regelbundet skett i liknande fall, i nåder föreskrifva att rubbning af golfvet och underliggande grafvar ej må börjas förr än grafransakning anstälts, sedan tre månader förflutit, efter det genom kungörelse, som blifvit tre gånger i Post- och Inrikes tidningar införd och från predikstolen i församlingens kyrka uppläst, vederbörande grafegare kallats att sjelfve eller genom laga ombud inställa sig vid grafransakningen och sin rätt i omförmälda hänseenden anmäla och styrka; att i händelse grafvar måste rubbas, till hvilka enskilde egare ej anmält sig, grafvarnes innehåll flyttas till ny graf å kyrkogården med iakttagande af största varsamhet; att noggrannt protokoll föres öfver sådan flyttning, i hvilket redogöres för beskaffenheten af kistorna och liken, om dessa äro blottade, äfvensom för de inskrifter, bilder och ornament, som kunna förekomma å kistorna eller eljes i grafvarna, och upplysning lemnas om kistornas egare, derest sådan upplysning står att vinna; samt att Riksantiqvarien underrättas om tiden för tillämnad grafrubbning, för den händelse att han skulle med anledning deraf finna någon sin embetsåtgärd erforderlig.

Slutligen får Akademien i underdånighet hemställa om nådig föreskrift derom, att de skulpterade, med ornament och in-

skrift försedda stenar och andra äldre föremål, som möjligen under rifningen komma i dagen tillvaratagas och anmälas för Riksantiqvarien, äfvensom att Riksantiqvarien underrättas om de förändringar, som komma att med golfvet vidtagas, i så god tid, att han får tillfälle att gifva anvisning rörande behandlingen af grafstenarne.

Stockholm den 11 november 1890.

Domkapitlets svar å detta utlåtande lyder:

Angående Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga utlåtande i fråga om beslutad reparation af Visby domkyrka får domkapitlet med anledning af nådiga remissen den 15 dennes af samma utlåtande i underdånighet anföra.

Akademiens yttrande, att Maria kyrkan »äfven i senare tid» blifvit illa behandlad, måste domkapitlet tillbakavisa, såvidt deri skall innebäras, att nuvarande generation på minsta sätt förgripit sig på, skadat eller i något afseende omformat den i historiskt afseende märkliga byggnaden. Kyrkan har i sjelfva verket varit fullständigt orörd sedan reparationen 1831—1834 med undantag deraf, att ny orgel bygdes 1837 och ugnar insattes för kyrkans uppvärmning 1877. Har kyrkan blifvit i senare tid illa behandlad, är det uteslutande derutinnan, att den icke blifvit uppsnyggad, och orsaken dertill har varit bristande medel. Då afsigten med nu tilltänkta reparation, hvars plan och detaljer för öfrigt redan vunnit Eders Kongl. Maj:ts stadfästelse, väsentligen inskränker sig till att få kyrkan i »snyggt och anständigt skick», bör icke rimligtvis ur antiqvarisk synpunkt något hinder finnas för dess verkställande.

Ehuru Akademien uttryckligen tillkännagifver, att intet sådant hinder förefinnes, har den dock väckt förslag, som måste betydligt försvåra, för att icke säga för längre tid alldeles förhindra densamma. Akademiens yrkande, att ingen grafsten med bild eller inskrift framdeles må skylas, torde blifva nästan omöjligt att efterkomma, så vida icke kyrkan skall med stora

kostnader och till skada för dess egentliga syfte förvandlas till ett antiqvariskt museum. Kyrkans innerväggar, mot hvilka Akademien yrkar, att stenarna skola resas, böra, enligt de faststälda ritningarna, öfverallt utom i koret omgifvas af ekbänkar med höga ryggstöd och möjligen äfven af panel. Förslaget torde sålunda icke kunna realiseras utan en högst väsentlig inskränkning i sittplatsernas antal, som dock efter mångårig erfarenhet befunnits väl behöfligt. Ingen skada kan heller ske genom att grafstenarne framdeles täckas med trägolf, såsom hittills i allmänhet skett, eller med mattor, och stenarnas afteckning kan, såsom domkapitlet förut framhållit, beqvämligen ske under reparationens lopp.

Hvad beträffar yrkandet, att rubbning af golfvet och underliggande grafvar ej måtte börjas förr än grafransakning anstälts, sedan 3 månader förflutit, efter det kungörelse blifvit 3 gånger i Post- och Inrikes Tidningar införd och från predikstolen i församlingens kyrka uppläst, får domkapitlet underdånigst meddela, att redan år 1823 samtliga egare till i kyrkan befintliga grafvar blefvo, i anseende till då högst nödig befunnen fullständig omläggning och reparation af kyrkans golf och derunder befintliga grafställen, genom vidfogade 3:ne gånger i Post- och Inrikes Tidningar införd kungörelse af den 20 februari anmodade, att, efter inför kyrkorådet behörigen styrkt eganderätt till grafvarna medelst företeende af laga åtkomsthandlingar allra sist inom 6 månader efter kungörelsens införande sista gången bringa grafvarna i jemn plan med kyrkogolfvet, vid äfventyr att i annat fall med grafvarna komme att förfaras enligt Kongl. förordningen den 12 september 1783 — att med undantag af 12 grafegares arftagare, som dock icke synas hafva styrkt sin grafrätt, församlingens samtliga invånare 1824 enhälligt öfverenskommit, att vid reparation af kyrkans på murade grafvar hvilande stengolf grafvarna borde igenfyllas och likbegrafningar i kyrkan för framtiden alldeles upphöra, — att på grund af Kongl. Maj:ts nådiga bref den 5 maj 1826 af ofvannämnda 12 grafegare 4 inför domkapitlet uttryck-

ligen afstodo från sin eganderätt den 26 juli 1826 och vid samma tillfälle 1 för framtiden, blott mot vilkor, att ett äldre fruntimmer i slägten finge i dess graf jordas, samt 4, som icke infunnit sig, kallades till ett senare sammanträde, under det att 3 reserverade sina i kapellet belägna grafvar och 1 sin graf i kyrkan. Ehuru domkapitlets protokoll intet vidare i saken upplyser, måste man antaga, att äfven dessa afstått sin eganderätt, enär kyrkorådet under biskopens presidium och i landshöfdingens närvaro den 4 mars 1831 på den senares förslag beslöt, »att golfvet borde på en gång upptagas och i ett sammanhang omläggas». Sedan arbetet blifvit utlyst på entreprenad, beslöts också, under biskopens presidium och i landshöfdingens närvaro, 1:o »att likkistor, som för reparationen måste undanflyttas, finge utflyttas i brudkapellet och norra sakristian, tills de åter i sina rum kunde nedsättas, de sönderfallna kistorna sammanläggas i grafvarna och alla ben samlas i en murad graf på kyrkogården och betäckas».

År 1834 har en alldeles motsvarande omläggning af golfvet i kapellet egt rum, hvarvid erfares, att kyrkorådet beslutit inköpa ens af de 3 ofvannämnde grafrätt. Af kyrkorådets protokoll framgår, att samtliga grafegare i kapellet kallats att bevaka sin rätt; och då intet ytterligare om saken i protokollen förmäles, hafva de förmodligen afstått sin rätt. I hvarje fall har golfvet äfven här blifvit omlagdt.

Under sådana förhållanden är det svårt att förstå hvad gagn en ny grafransakning skulle kunna medföra, sedan hela golfvet blifvit omlagdt och grafstenarna omflyttade, ompassade och delvis omhuggna. I arkitektens förslag ingår ingen annan förändring af golfvet än dess planering, och genom värmeledningen sker ingen rubbning af grafvarna, utom att möjligen en eller annan der ännu befintlig kista kan behöfva skjutas åt sidan.

Att all tillbörlig pietet skall visas grafvarne och »största varsamhet» vid likens flyttning iakttagas, torde Eders Kongl. Maj:t kunna förvänta af domkapitlet, utan att det blifver särskildt föreskrifvet. Det är ju icke heller brukligt, att myn-

digheter erinras lyda lag och författning i andra fall, än då de gifvit anledning till sådan påminnelse.

På det bestämdaste måste domkapitlet på ofvan angifna grunder afstyrka, att det skulle af Eders Kongl. Maj:t förpligtas att ställa sig Riksantiqvariens anvisningar till efterrättelse rörande grafstenarnes behandling. Deremot är domkapitlet villigt såväl att i tid underrätta Riksantiqvarien om tiden för »tillämnad grafrubbning» (d. v. s. värmeledningens införande), blott att arbetets fortgång icke i följd af sådan anmälan fördröjes. Äfvenledes är domkapitlet villigt att i öfrigt fästa allt det afseende vid Riksantiqvariens goda råd, som omständigheterna och framför allt gudstjenstens och templets kraf medgifva.

Hvad angår Riksantiqvariens förnyade påstående, att domkapitlet icke skulle gjort anmälan efter 1867 års förordning, synes detta bero på, att domkapitlets anmälan enligt Riksantiqvariens förmening skulle omfattat blott »det nya, som skall utföras», icke »de förändringar, som skola vidtagas». Men domkapitlet behöfver för att vederlägga detta påstående endast hänvisa till arkitekten Pettersons till Eders Kongl. Maj:t ingifna ritningar och förslag, hvilka vunnit Eders Kongl. Maj:ts nådiga fastställelse. Utöfver dem har ingen förändring blifvit besluten eller utförd. Om de två anmälningar, som Riksantiqvarien menar helst böra ske *samtidigt*, skola afse dels »det nya, som skall göras», dels »förändringar, som skola vidtagas», sa är det just en sådan dubbel anmälan, som domkapitlet verkligen samtidigt gjort.

Oaktadt domkapitlet sedermera visat Riksantiqvarien allt tillmöteskommande, såsom att vid erhållen underrättelse om att han skulle passera staden genast från arkitekten infordra alla ritningar och hålla dem i domkyrkan tillhanda på utsatt tid, vid hvilket tillfälle ordföranden och de fleste af domkapitlets ledamöter personligen instälde sig för att meddela upplysningar och erfara hans önskningar — har Riksantiqvarien på grund af ett beslut af Visby kyrkostämma den 30 sistlidne oktober, att

reparationen redan i höst skulle få begynna i kapellet, af Eders Kongl. Maj:ts härvarande Befallningshafvande begärt förbud för alla arbeten i domkyrkan. Då inga arbeten komma att i vinter i kapellet företagas, som kunna i minsta mån skada eller beröra de arkeologiska intressena, och i alla händelser det egendomliga exemplet, att en myndighet dristar sig att anlita Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande för att hindra verkställigheten af Edets Kongl. Maj:ts resolution, icke torde böra uppmuntras, ser domkapitlet i denna obefogade åtgärd ett ytterligare skäl att icke göra domkapitlet beroende af en myndighet, som går så hänsynslöst till väga.

Skulle Eders Kongl. Maj:t emellertid finna sig böra uppfylla Riksantiqvariens fordringar eller bifalla Akademiens förslag, torde det blifva nödvändigt att på samma gång föreskrifva, huru domkapitlet har att förfara, då Riksantiqvariens »anvisningar» komma i strid med de på Öfverintendentsembetets förslag af Eders Kongl. Maj:t faststälda ritningarna, och vidare, att genom anslag af allmänna medel betäcka de kostnader, som kunna genom Riksantiqvariens anordningar uppstå.

Då domkapitlet icke anser sig för närvarande kunna för uppfyllande af Akademiens önskningar anlita församlingarna, som, på grund af bristande tillgångar, endast med svårighet kunnat förmås att åtaga sig de utgifter, som redan för reparationen beviljats, och domkapitlet inga medel eger att för ändamålet disponera, finner domkapitlet så mycket mindre några utvägar att gå Riksantiqvariens önskningar till mötes i hvad angår de på kyrkogården uppresta grafstenarnes skyddande mot väta och köld, — en fråga, som dessutom icke har med kyrkoreparationen det minsta att skaffa.

Visby den 29 november 1890».

Med anledning af ofvanstående utlåtande inlemnade Riksantiqvarien följande promemoria:

1.

»Mariakyrkan har äfven i senare tid blifvit illa behandlad, nämligen år 1877. Domkapitlet uppgifver att då insattes värmeugnar, hvilket låter ganska oskyldigt. Domkapitlet har icke funnit skäl att omtala, att rören från dessa ugnar fördes i kyrkan uppåt pelare och utmed bågsträngar, derigenom i yttersta grad vanprydande och dessutom så otäta att röken öfverallt trängde ut och svärtade närliggande partier af byggnaden. Jag är icke ensam om att anse denna åtgärd, hvilken lär hafva blifvit verkställd utan att anmälan derom blifvit ens hos öfverintendentsembetet gjord, ytterst vanprydande. Samma omdöme har uttalats af otaliga andra.

2.

Om grafstenarnes resande mot kyrkans innerväggar kommer i någon kollision med den tillämnade restaurationsplanen, hvilket jag ej känner, beror detta derpå, att Kongl. Maj:ts godkännande af det nya blifvit begärd, innan Kongl. Maj:t haft tillfälle att fatta beslut rörande behandlingen af kyrkans fornminnen, hvilket väl rimligtvis borde vara det tidigare momentet.

Att skyla »grafstenarne med inskrifter» vore en vandalism, som inom hela den bildade verlden skulle framkalla ogillande. I alla andra land är insigten om nödvändigheten att bevara grafstenarne allmänt erkänd. Inom norra Tyskland och Danmark, hvilka hafva historiska intressen att bevaka i Visby domkyrka, torde ett fördöljande af grafstenar med inskrifter framkalla en storm af ovilja. Det är min embetspligt att på det bevekligaste anhålla om föreskrift, att ingen grafsten med inskrift får döljas samt att de skyddas mot slitning genom de kyrkobesökandes fötter. Begäran om grafstenars uppresande har äfven af Eders Kongl. Maj:t blifvit, senast rörande Danmarks kyrka, bifallen.

3.

Domkapitlet klandrar Akademiens hemställan om grafransakning. Vid besök i Visby i juli och augusti innevarande år har jag för biskopen i Visby stift och åtminstone en domkapitlets ledamot omnämnt, att Kongl. Maj:t i senare tid regelbundet föreskrifver grafransakning. Då nämndes i Visby intet om att en sådan var nyligen gjord. Nu omtalas den och det på ett sådant sätt, att yttrandet om begäran af grafransakning, som icke underlåtes från Akademiens sida i något likartadt fall, får formen af ett klander. Akademiens framställning är i detta fall på alldeles samma sätt formulerad, som Eders Kongl. Maj:ts första föreskrift rörande grafransakning i sammanhang med rifning eller restaurering af kyrkor af den 14 oktober 1887. Tadlet för framställningens formulerande drabbar derföre icke Akademien.

4.

Med den genstörtighet mot iakttagandet af de antiqvariska intressena som Visby domkapitel visat och visar, kan det ej vara nog, att Riksantiqvarien underrättas om grafrubbning o. s. v. samt att han får gifva råd. Tillvaratagandet af de antiqvariska intressena, hvilka Kongl. Maj:t förklarat vara en statens angelägenhet, kräfver att Riksantiqvarien må få bestämmanderätt i ett sådant fall, derest icke hvarje detaljfråga skall dragas under Kongl. Maj:ts nådiga pröfning.

5.

Rörande domkapitlets uppfattning af 1867 års förordning hänvisar jag till min promemoria af den 23 juni och de prejudikat jag i denna anfört.

6.

Domkapitlet prisar sitt tillmötesgående mot Riksantiqvarien att hålla ritningar tillgängliga i domkyrkan på utsatt tid. Kongl. Maj:t har fran domkapitlet *infordrat* handlingar och rit-

ningar. Domkapitlet dröjde att åtlyda befallningen. Då en besigtning erfordrades innan kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien kunde afgifva underdånigt utlåtande, lät jag, för att frågans behandling icke skulle fördröjas, underrätta vederbörande, att jag kunde en uppgifven dag infinna mig i Visby — jag reste dit uteslutande för detta ärendes skuld — och anhöll att dröjsmålet med insändandet af handlingarna skulle få fortfara så pass länge, att jag kunde uppgifven dag få se dem i domkyrkan. Det är således jag och icke domkapitlet, som visat tillmötesgående.

7.

Domkapitlet finner det hänsynslöst af mig att anlita Konungens befallningshafvande för att hindra verkställigheten af en Kongl. Maj:ts resolution. Domkapitlet gör sig skyldigt till ett misstag. Jag har velat befria domkapitlet från det betänkliga felet att tillåta restaurationsarbetenas företagande innan Kongl. Maj:ts nådiga beslut rörande de antiqvariska intressenas tillgodoseende blifvit fattadt och meddeladt. Jag bifogar i afskrift konceptet till min skrifvelse till Konungens befallningshafvande.

8.

Jag kunde upprätta en lista af förfärande längd öfver de underlåtenhetssynder och verksynder, som de kyrkliga myndigheterna låta komma sig till last med afseende på de kyrkliga fornlemningarna, Det är ej underligt, om i de enskilda församlingarna sådant sker, när domkapitlen föregå med goda exempel. Skall tillvaratagandet af de kyrkliga fornlemningarna vara något mera än ett tomt ord, behöfver Riksantiqvarien stödjas i sitt arbete att vaka öfver de fosterländska och vetenskapliga intressena i detta afseende,

Stockholm den 4 december 1890».

Af det föregående synes framgå, att domkapitlet i Visby saknar intresse för bevarande af de kyrkliga minnesmärkena.

Icke ens när för detsamma framhållits vigten af dessa minnesmärken, vill domkapitlet lyssna dertill. Detta är synnerligen beklagligt.

Huru man i utlandet tänker om skyldigheten att bevara de historiska minnesmärkena i kyrkorna framgår af ett bref från arkivrådet Grotefend i Schwerin af den 12 december 1890, hvilket här återgifves i öfversättning.

»Jag beklagar, i fall jag besvärar eder med en angelägenhet, som måhända redan framkallat å er sida någon embetsåtgärd. Men af intresse för hansans historia, i hvilken äfven våra städer Rostock och Wismar hafva spelat en betydande roll, måste jag beröra denna punkt.

Enligt hvad här försports, lära i sammanhang med restaurationsarbeten i Mariakyrkan i Visby kyrkbänkarne komma att borttagas, hvarigenom det gamla golfvet blir blottadt. En notis, som jag funnit i en tidning, gifver vid handen, att det är meningen att åter skyla golfvet med nya kyrkbänkar. Det vore förvisso ett oerhördt barbari, om man åter skulle dölja de genom rifningen blottade grafstenarne, hvilka utan tvifvel, liksom i våra kyrkor, förekomma i golfvet.

Då de urkunder, som belysa Visbys historia under medeltiden äro så torftiga, måste ock den kunskap, som kan vinnas genom minnesmärken, vara af största intresse. Det lider intet tvifvel, att ju äfven hansans historia skall derigenom göra en vinst.

Icke kan man väl anse sig handla af pietet, när man åter skyler grafstenarne? Detta är visserligen icke fallet. Under den katolska tiden funnos icke bänkar i kyrkan. Grafstenarne i golfvet voro således synliga och skulle så vara. Orden *orate pro eo*, *in memoriam* och andra liknande uttryck vädja just till åskådaren och uppmana till andäktig betraktelse. Till och med när å några få grafstenar inskrifterna uttala en önskan, att de troendes fötter måtte gå fram öfver dem,[1] ligger dock deri en

[1] Någon sådan grafskrift finnes mig veterligen icke i Sverige. *Red.*

uppmaning till de öfver stenen gående att egna den aflidnes ödmjukhet uppmärksamhet och beundran.

De flesta af dessa stenar — om icke alla — hafva antingen bytt plats i kyrkan eller aldrig legat öfver den egentliga grafplatsen. Detta är för de flesta bevisligt.

Ifall man ämnar åter skyla de blottade stenarne, kan man således icke tala om pietet, utan om ett pietetlöst förfarande i uppenbar strid mot de aflidnes eller deras vänners önskan.

Hvad skall man då göra med sådana stenar?

Jag bilägger ett beslut fattadt den 9 september vid årets möte i Schwerin af de tyska historiska och arkeologiska sällskapens gemensamhetsförening, hvars § 4 berör denna fråga. Förslaget till detta beslut är resultatet af grundliga öfverläggningar inom den bekanta föreningen Herold i Berlin. De i beslutet upptagna åtgärderna äro så sjelfklara, att alla vid mötet närvarande, bland dem flere kyrkoherdar, med nöje instämde i förslaget.

Enligt min åsigt, hvilken, såsom det bilagda beslutet visar, delas af talrika intresserade — gemensamhetsföreningen omfattar 100 historiska sällskap — böra stenarne fästas vid murarne. Hvar? Det beror på stenarnes antal, deras goda eller dåliga skick, deras konstvärde, deras bildliga framställningar.

Kyrkans sidomurar, koromgången, portalförhus, ja till och med ytterväggarne erbjuda lämpliga platser. Mindre väl bevarade eller mindre vigtiga stenar kunna läggas i golfvet på ställen, der de kunna ses och der de icke äro utsatta för ständigt tramp. Sådana platser äro icke svåra att finna.

Till och med våra fastaste ortodoxer se i sådana åtgärder endast en väl berättigad pietet, alls icke något profanerande af kyrkan, äfven om vänner af konst- och fornminnen för grafstenarnes skuld inträda i kyrkan i annat syfte än att der deltaga i gudstjensten. Men sådana besök förekomma icke på samma tid, som gudstjenst hålles. Jag kan icke föreställa mig att gudstjensten störes genom grafstenarnes fästande vid väg-

garne eller de andäktigas uppmärksamhet genom dem drages från det Guds ord, som i kyrkan förkunnas. Det vore betänkligt, om predikanten hade så liten förmåga att vinna åhörarnes uppmärksamhet.

Det torde dock vara öfverflödigt att skrifva härom, ty jag är viss, att ni fullkomligt delar min uppfattning. Men det kunde ju vara möjligt, att ifall ni ännu en gång skulle yttra er i saken, det vore för er nyttigt att veta er uppfattning delas af de tyska forskarne, och derföre har jag ej velat underlåta att uttala min åsigt, att allt skylande af grafstenar är ett barbari, från hvilket jag gerna såge ert fosterland, som eljes förelyser oss i så hög grad i antiqvariskt hänseende, vara bevaradt.

Att jag på samma gång talar pro domo scilicet Hanseaticorum, torde ingen kunna förtänka mig, då båda intressena täcka hvarandra på ett sätt, som måste gifva ökad styrka åt våra skäl.

Jag ber er derföre göra allt hvad ni kan för stenarnes skyddande. Ni förvärfvar derigenom tack, icke blott af alla forskare, utan af hela den bildade verlden.

Den tidning, ur hvilken jag erhållit kännedom om restaurationen af Visby Mariakyrka, läser jag icke i regeln, utan blef den mig tillsänd af en köpman och fornsaksvän i Hamburg, som med anledning af ert deltagande i det hamburgska historiska sällskapets jubelfest, visste att jag var personligen bekant med er».

Det af hr Grotefend åberopade beslutet af Gesammtverein der deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine innehåller följande:

»Generalförsamlingen beslutar, med fasthållande af sina tidigare beslut rörande fornminnenas bevarande, hos de tyska regeringarne hemställa:

1. Att med första möjliga låta fullborda förtecknandet af samtliga konst- och kulturminnen från förhistorisk och tidigt historisk tid, från medeltid och nyare tid.

2. Att med biträde af de historiska och antiqvariska sällskapen låta uppsätta:

a) en förteckning öfver *alla* minnesmärken från förhistorisk eller tidigt historisk tid, utan afseende på eganderätten till dem.

b) en förteckning öfver de yngre minnesmärken, som likaledes behöfva skyddas, men tillhöra enskilda personer, öfver hvilka regeringarna icke har någon tillsynsrätt.

3. Att med afseende på 2 b meddela, huruvida efter de i landet gällande lagar det är sådana enskilde egare förbudet att afyttra fornminnet eller ändra det utan tillstånd af öfverheten, samt om regeringen är berättigad att genom expropriation förvärfva sådana minnesmärken.

4. Att, när grafminnen, i synnerhet grafstenar, befinnas skadade, förständiga vederbörande församlingar att skydda dessa fornminnen genom deras fästande vid murarne eller på annat lämpligt sätt».

I Sverige har en och annan församling frivilligt upptagit grafstenar ur golfvet för att bevara dem. I Strengnäs och Skara biskopskyrkor äro åtminstone de vigtigaste grafstenarne infattade i eller fästa vid murarne, under den nu pågående restaurationen af Uppsala domkyrka hafva vederbörande der visat sig villiga att vidtaga skyddsåtgärder för de grafstenar, som skulle blifva skylda eller utsatta för någon nämnvärd nötning.

Visby domkapitels uppfattning, att intet bör göras för grafstenar, står således i våra dagar temligen isolerad. Dock måste medgifvas, att något liknande förekommit i Skeninge, der församlingen vägrade mottaga ett anslag af 200 kronor för fästande vid väggarne af tio märkliga grafstenar — dess vägran motiverades förnämligast dermed, att den fukt, som skulle i stor myckenhet komma att samlas mellan stenarne och väggen, måste blifva ytterst menlig för helsotillståndet i staden.

H. H—d.

Förbindelserna mellan Sverige och Araberna.

Vid Orientalistkongressen år 1889 lemnade professor J. van Goeje ett bidrag till kännedomen om dessa förbindelser ur en handskrift af den arabiske geografen Ibn-Khordâdhbeh, hvilken han nyligen hade utgifvit af trycket.

Den arabiske författaren säger: »Ryssarne, som tillhöra de slaviska folken, begifva sig från Çaklabas (de slaviska landens) aflägsnaste delar till det romerska hafvet och sälja der skinn af bäfver och svart räf, äfvensom svärd. Romarnes furste uppbär i skatt en tiondedel af deras varor. De gå utför Slavernas flod Tanais (Don) och passera Khamlydj, Khazarernas hufvudstad, der landets herre uppbär af dem en tiondedel. Der inskeppa de sig på Djordjân-hafvet (Kaspiska hafvet) och styra mot den del af kusten, till hvilken de ämna sig. Detta haf har en diameter af 500 parasanger. Ibland föra de sina varor på kameler från staden Djordjân till Bagdad. Der tjena dem slaviska eunuker som tolkar. De säga sig vara kristne och betala skatt som sådana».

Van Goeje tillägger följande: »Jag har försökt bevisa, att Ibn-Khordhâdhbeh utgaf sin bok första gången inemot år 232 e. H., således år 846 efter vår tideräkning, samt att berättelsen om de ryska köpmännens resa förekom redan i denna första upplaga. Jag har fäst uppmärksamheten dervid, att denna omständighet ökar vigten af detta vittnesbörd. Ty häraf framgår, att Nordmännen redan länge hade färdats från den höga Norden till Konstantinopel, ja till Bagdad, innan de hemsökte det byzantinska riket som sjöröfvare. Det är mycket möjligt, att det första härjande anfallet icke var annat än hämd för den dåliga behandling, som köpmännen fått röna. Att Ibn-Khardâdbeh kallar Ryssarne Slaver bevisar endast, att han under detta namn innefattade alla nordiska folk, hvilket för öfrigt framgår af andra yttranden i hans bok. Han kunde icke

gerna betvifla detta, då han såg de ryske köpmännen i Bagdad begagna sig af slaviska eunuker som tolkar. Han säger, att de utgåfvo sig för kristna; ordalagen, synes antyda att han betviflade riktigheten af denna uppgift.

Det första rysk-nordiska härnadståget mot det byzantinska riket egde rum år 865; uppmärksammas bör, att fredsfördragen af åren 907 och 911 innehålla bestämmelser angående köpmännen.»

Hvarjehanda.

Mykenefynden. Salomon Reinach yttrar följande: »Furtwængler har med rätta framhållit, att om den mykenska kulturens ålder vinnes upplysning genom studiet af dess förhållande till den egyptiska kulturen. Nu är den mykenska kulturens tid så godt som fastställd, icke allenast genom de fynd af mykenska kärl, som man funnit i Egypten, utan äfven och i synnerhet genom de egyptiska föremål man funnit i Mykene. Tsountas har publicerat två bitar af en skifva i egyptisk fajans, å hvilka Erman läst konunganamnet Amenhotep (18:de dynastien), sannolikt den tredje konungen af detta namn (1440—1400?), Man har förut i Mykene hittat en skarabé med namnet på denne Amenhoteps maka, drottning Ti och ett annat stycke fajans, å hvilket Erman läst namnet Amenhotep. Slutligen har man vid Ialysos funnit en skarabé med samme konungs namn tillsammans med mykenska föremål. Dessa iakttagelser göra tvifvel omöjliga. Tsountas påminner derom, att Tutmoses III, den tredje konungen före Amenhotep III, berömmer sig i en inskrift öfver att bland skattskyldige hafva räknat konungarne öfver Fenikien och öfver det stora hafvets öar. Det synes sålunda afgjordt, att 15:de århundradet f. Kr. utmärkt sig genom täta ekonomiska och politiska förbindelser mellan Egypten och den mykenska verlden.».

Litteratur.

BÆHRENDTZ, **Teckningar ur Kalmar museum** 1. (1890).

Lektor Bæhrendtz' tanke att göra Kalmar numera ganska vackra museum bekant i vida kretsar genom utgifvande af en serie afbildningar förtjenar allt erkännande. Teckningarna, till antalet 50, återgifva många ganska märkliga föremål. Det runda spännet, pl. X, fig. 44, visar — hvilket ju för öfrigt är helt naturligt — att gotländska föremål under jernåldern stundom förirrade sig till Öland. — Akademien har med 150 kr. bidragit till utgifvande af detta häfte.

WISTRÖM, **Beskrifvande katalog öfver fornminnena i Enångers gamla kyrka i Helsingland** (1880).

Recherches des antiquités dans le Nord de l'Afrique. Conseils aux archéologues et aux voyageurs.

Franska regeringen har tillsatt en komité med uppgift att utgifva redogörelse för Algeriets och Tunis' fornminnen. På uppdrag af franska undervisningsministern har denna komité utgifvit ofvan nämnda anvisningar och råd för alla sådana, som äro i tillfälle att egna tid och krafter åt studiet af dessa fornminnen. För deras olika grupper lemnas i kronologisk följd en kortfattad, med figurer försedd redogörelse, och dessutom lemnas praktiska upplysningar, huru man bör gå till väga vid fotografering, afklappning, begagnande af kompass och afvägningsinstrument, uppmätning af byggnader, utgräfningar o. s. v. Som hvarje afdelning är skrifven af kompetent person har boken fått ett stort värde.

DE LASTEYRE, **Album archéologique des musées de province.**

Äfven denna synnerligen prydliga publikation utgifves af det franska undervisningsministeriet. I en inledning uppräknas Frankrikes samtliga landsortsmuseer, ordnade departementsvis i alfabetisk ordningsföljd. För hvart museum meddelas anmärkningar rörande dess historia, dess innehåll, de öfver detsamma

utgifna katalogerna o. s. v. Märkligare föremål äro afbildade å väl utförda planscher, hvar plansch är beledsagad af en uppsats.

MACKLIN, **Monumental Brasses.** London 1890.

Innehåller en redogörelse för de i England förekommande grafhällarne af koppar, hvilka äro af intresse för oss med anledning af grafhällarne öfver fru Ramborg på Vik och biskop Henrik i Finland.

REINACH, **Antiquités nationales I. Époque des alluvions et des cavernes.** Paris 1889.

En räsonnerande katalog öfver museet i St. Germain-en-Laye, men innehållande derutöfver en grundlig vetenskaplig redogörelse för de två fyndgrupper, som i titeln omtalas.

CARTAILHAC, **La France préhistorique.** Paris 1889.

Redogör för Frankrikes stenålder.

RÜBEL, **Dortmunder Urkundenbuch I.** 1881—1885.

Flere urkunder vittna om de lifliga förbindelserna mellan Dortmund och Visby.

Ur lärda sällskaps handlingar och tidskrifter.

Aarböger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1890, 4.

Neergaard, Grundlæggelsen af Maribo kloster, med et Tillæg om Stiftelsen af Mariager. — Sophus Müller, Den gamle Strid mod Stenalderens Tvedeling, en Antikritik. — Løffler, Et Par Ord i Anledning af Prof. Jul. Langes »Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil». — Storck, Om den buede Tagform i nogle jydske Landsbykirker.

Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland 1889—1890.

Reid, The Scottish Regalia, anciently styled the Honours of Scotland. — Brook, Technical Description of the Regalia of Scotland. — Mackay, On the relations of Scotland and Denmark in the Reigns of James IV of Scotland and Hans of Denmark (i hufvudsak aftryckt i inledningen till Mackays upplaga af William Dunbars dikter, utgifven af Scottish Text Society). — Ross, Ancient Sundials of Scotland (med många afbildningar). — Macritchie, Notes on a Fin-

nish Boat preserved in Edinburgh. — Stewart, Examples of the Survival in Scotland of superstitions relating to fire. — Black, Notice of a fragment of a rune-inscribed Cross-slab found on Inchmarnock, Buteshire (den stympade inskriften i nordiska runor läses af hr Black: *krus: thine: til: kuthleif:*

Hettner und Lamprecht, Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst IX h. 2—4.

Kossinna, Die Sueben im Zusammenhang der ältesten deutschen Völkerbewegungen. — Sickel, Die Reiche der Völkerwanderung. — Riese, Die Sueben. — Notiser om museerna i Schweiz, vestra Tyskland, Nederland och Belgien.

Zeitschrift für Ethnologie. Berlin 1890, 3 o. f.

Undset, Archäologische Aufsätze über südeuropeische Fundstücke. V. Ueber italische Gesichtsurnen. — Hein, Altpreussische Wirthschaftsgeschichte bis zur Ordenszeit.

Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 1890.

Virchow, Eine Excursion nach Lengyel (jfr s. 42). — Von Rau, Mähewerkzeuge (flere afbildningar). — Olshausen, Zur Kentniss der Schnallen. — Densamme, Beitrag zur Geschichte des Reitersporns. — Densamme, Bemerkungen über Steigbügel. — Densamme, Über den alten Bernsteinhandel der Cimbrischen Halbinsel und seine Beziehungen zu den Goldfunden. — Orsi, Synchronismus der Terramaren mit den Gräbern der Mykenæ-Zeit. — Tenne, Zu den Beilen verwendete Steinarten. — Virchow, Nordkaukasische Alterthümer. — Friedel, Germanischer Goldbrakteat und Silberfibula von Rosenthal bei Berlin. — Krause, Der Wechsel der Waldbäume im nördlichen Deutschland (handlar egentligen om julgranen).

Jahrbücher des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. 55, Schwerin 1890.

Crull und Techen, Die Grabsteine der Wismarschen Kirchen. — Techen, Die Wismarschen Unruhen im ersten Drittel des funfzehnten Jahrhunderts.

Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Neue Folge XVI. Wien 1890.

Milkovicz, Ein Taschenkalender aus dem Jahre 1415 respective dem 1054 (Jag återkommer till denna uppsats). — Frimmel, Beiträge zu einer Ikonographie des Todes.

Von Sybel und Lehmann, Historische Zeitschrift.

LXIV, 3. Arnheim, König Erich XIV von Schweden als Politiker. — LXV. Wittich, Magdeburg als katholisches Marienburg, eine Episode aus dem dreissigjährigen Kriege.

L'Académie roy. des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, Bulletin.

1889, *tome XVIII*. Gevaert, Le chant liturgique de l'Eglise latine, étude d'histoire musicale. — d'Alviella, De la croix gammée ou svastika. — 1890, *tome XIX*. d'Alviella, Les arbres paradisiaques des Sémites et des Aryas. — 1890 *tome XX*. De Chestrel de Haneffe, Les métiers de la ville de Huy.

Mémoires de la société nationale des Antiquaires de France.

Ser. 5, del 9 (*1888*). Robert, Les signes d'infamie au moyen âge. — *Del 10* (1889). de Baye, Note sur quelques antiquités découvertes en Suède (hästbetslet från Vendel, graffältet vid Habblingbo). — Lecoy de la Marche, Le bagage d'un étudiant en 1347.

Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie i Bruxelles.

XXVIII (1889). Van Bastelaer, Études comparatives archéologico-chimiques sur l'état et les caractères des corps organiques ligneux ayant éprouvé en terre ou dans l'eau la combustion des siècles ou ayant subi l'action du feu.

Revue archéologique, 1890.

Flouest, Le dieu gaulois au maillet sur les autels à quatre faces, l'autel de Mayence. — de Villenoisy, D'une erreur archéologique relative aux bronzes anciens. — de Morgan, Les nécropoles préhistoriques du nord de la Perse. — Densamme, Notes sur les nécropoles préhistoriques de l'Arménie russe.

De Villenoisy yttrar bland annat i sin uppsats:

»En jämförande granskning af mera än 400 analyser af bronsföremål från alla möjliga delar af Europa visar, att bly förekommer i så godt som alla, att det icke finns legeringar, afsedda för särskilda ändamål, att ett föremål kan hafva en sammansättning, som i hög grad afviker från den, som hade varit fördelaktigast, att helt få föremål visa en legering så ren, att man kan tänka sig en föregående rening af kopparen och tennet, att de främmande kroppar, som denna analys bragt i dagen, äro desamma, som nu finnas i de flesta af Europas koppar- och tennmalmer.» Han framhåller vidare, hvilket jag tidigare framhållit, att källan för det tenn, som användes under bronsåldern, sannolikt är att söka inom Europa, särskildt i Spanien, hvars tennförråd synas till en god del ha blifvit uttömda under forntiden.

Folklore, 1890.

Abercomby, Magic songs of the Finns. — Ridgeway, Greek trade routes to Britain.

L'Anthropologie, första årgången 1890.

De Baye, L'art des barbares à la chute de l'empire Romain. — Cartailhac, Les bronzes préhistoriques du Cambodge. — Montelius, L'âge du bronze en Egypte. — Rabot, De l'alimentation chez les Lapons. — Reinach, Les découvertes de Vaphio et la civilisation mycénienne.

Besökande i Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet år 1890.

Januari	6,876	Juli	7,034
Februari	9,673	Augusti	11.413
Mars	7,357	September	7,893
April	6,717	Oktober	7,252
Maj	5,769	November	5,804
Juni	14,224	December	2,675

Summa 92.687.

Antalet besökande under de föregående åren har varit:

1871	20,074	1881	23,015
1872	26,745	1882	22.855
1873	28,925	1883	21,162
1874	30,215	1884	54,084
1875	27,521	1885	76,456
1876	26,678	1886	68,978
1877	22,836	1887	72,829
1878	22,106	1888	73.446
1879	20,887	1889	80,956
1880	29,053		

Härmed följa Kongl. Maj:ts stadgar för k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, instruktion för Riksantiqvarien och Akademiens tjenstemän samt reglemente för de under Akademiens inseende stälda statssamlingarne.

Stockholm, 1892. Kungl. Boktryckeriet.

53601

INNEHÅLL.

I denna årgång förekomma uppsatser af:

Hildebrand, Hans
Melander, C. A., Adjunkt
Salin, Bernhard
Söderberg, Sven, Docent
Wadstein, Elis, Docent.

Redaktör: **Hans Hildebrand.**
